

Snabb befolkningsökning under 1800-talet men barnadödligheten var stor

Trots flera nödårsperioder inträffade det märkliga, att befolkningen mer än femdubblades under århundradet. Med ett modernt uttryck kan det i viss mån kallas för en »befolkningsexplosion». Anledningarna är många. Dit hör den stora nybyggarverksamheten, inflyttningarna från grannsocknarna, t. ex. Anundsjö och Fredrika, bättre förbindelser med omvärlden under senare hälften av seklet och en begynnande industrialisering inom skogsnäringen, bara för att nämna några faktorer. Folkökningen motverkades dock av stor utvandring under århundradets senare hälft, vilket på sitt sätt åskådliggör de s. k. konjunktursvackorna, för att använda ett modernt uttryck.

En av primärorsakerna till folkökningen var dock den höga nataliteten, vilken många år under perioden 1850–1900 uppgick till 40 à 50 promille eller 4 à 5 gånger så stor som de senaste åren. Som exempel på år då mycket barn föddes kan nämnas: 1875 med 101 födda, 1878 103 födda, 1884 102 födda, 1888 107 födda, 1890 104 födda, 1891 122 födda, 1893 115 födda, 1895 118 födda och 1912 103 födda. Det var en tid då både aborter och preventivmedel var okända, och då barn var en Guds välsignelse! Tyvärr var barnadödligheten stor, beroende bl. a. på undernäring, dåliga sanitära förhållanden och epidemier. Så dog t. ex. år 1880 21 personer, huvudsakligen barn, i difteri. Andra epidemier, som skördade många liv, var nervfeber och kikhosta. Och lungsoten tog mångas liv. Kyrkböckerna talar sitt dystra språk, ty av en barnaskara på 8–10–12 barn i många familjer uppnådde ej fler än 2–4 barn vuxen ålder.

Folkmängdsuppgifterna

Folkmängdsuppgifterna uppvisar vissa brister, men man kan dock utläsa, att socknen, som från äldsta tider fram till sin självständighet, varit en del av Själevads socken, då endast hade en befolkning på några hundra personer. Men så var det också en isolerad »fjällbygd» med några hushåll i vardera av de sju äldsta byarna. Som i ett föregående kapitel sagts, så skedde med början på 1750-talet en viss expansion, då nybyggen började anläggas.

Enligt Skatteboken för år 1550 hade Movattnet två bönder, Hemling tre bönder, Mattarbodum en bonde, Gide två bönder, Leding en bonde, Björna tre bönder, Björnsjö tre bönder och Grytsjö, som då låg under Ledings by, en bonde. Summa 16 skattelagda bondehemman.

Under de närmaste århundradena upprättades många s. k. jordeböcker. Av dessa framgår bl. a. att någon större expansion ej förekom i dessa byar, visserligen tillkom ett och annat bondehushåll, men först efter 1750-talet blev en påtaglig befolkningsökning märkbar genom den tidigare nämnda nybyggarverksamheten. De skiften vi kalla för avvitring, storskifte och laga skifte under 1700- och 1800-talen verkade också befrämjande på utvecklingen.

Enligt 1740 års mantals- och rökelängd hade Björna 18 hemmansrökar, år 1750 21 och år 1760 24 hemmansrökar, och enligt 1767 års mantalslängd fanns 48 hushåll i socknen, varav 26 var hemmansrökar med tillsammans 248 personer. I dessa ingick då 22 nybyggar- och torparhushåll. Socken var därmed inne i en expansionsperiod.

År 1848 anges hushållen till 17 nybyggare, 22 fattiga torpare, 45 inhyses hushåll och 90 bönder, varav en del är utfattiga.

Nedanstående befolkningsöversikt visar de senaste 180 årens utveckling:

År 1795 =	500 invånare	År 1890 =	2.745 invånare
	Beräknat antal.	» 1900 =	2.782 »
» 1805 =	559 invånare	» 1910 =	2.765 »
» 1810 =	593 »	» 1920 =	3.049 »
» 1820 =	695 »	» 1930 =	3.121 »
» 1830 =	1.010 »	» 1940 =	3.336 »
» 1840 =	1.073 »	» 1941 =	3.368 »
» 1850 =	1.249 »		Högsta antalet.
» 1855 =	1.305 »	» 1950 =	3.250 invånare
» 1859 =	1.469 »	» 1960 =	3.062 »
» 1870 =	1.933 »	» 1970 =	2.522 »
» 1880 =	2.305 »	» 1974 =	2.303 »

Befolkningsminskningen har varit särskilt påtaglig det sista decenniet.

Emmigrationen

Ett intressant inslag i befolkningsutvecklingen är utvandringen till Kanada och USA och i sporadiska fall till Norge och Tyskland. Åren 1884–1929 utvandrade till USA 174 personer och till Kanada 42 personer. Särskilt under åren 1907–1912 var utvandringen stor, och under de fem åren utvandrade 96 personer till USA och fem personer till Kanada. Samma är förhållandet åren 1926–1929, då 14 personer for till USA och 28 personer till Kanada. De båda perioderna kännetecknades här hemma av lågkonjunktur eller »dåliga tider», som man säger. Särskilt stor var utvandringen från bl. a. Nyliden.

För socknen var denna utvandring en svår åderlåtning, särskilt som det var folk i sina bästa år. Utresan skedde från Göteborg, i många fall även från Trondheim, varifrån många reste, som ville undandra sig värnpliktstjänstgöringen. I det nya landet lyckades mången väl och blev goda exempel för vårt land. Helt klipptes ej banden av med fäderneslandet, ty många har gjort besök både en och flera gånger i hembygden.

Socknen skaffar sig utbildad barnmorska från Blekinge

År 1875 utsågs socknens första barnmorska, fru Matilda Bylund, f. 1849, d. 1925, vilken kom att tjänstgöra i 40 år inom socknen. Sedan urminnes tider har det varit sed, att kvinnor hjälpte varandra vid förlossning. Särskilt erfarna kallades för »ljusmödrar» eller »jordemödrar», och en sådan fanns praktiskt taget i varje by under 1800-talet och tidigare. Författaren vill erinra om några av dem, t. ex. Anna Katarina Nyström, vanligen kallad Anna Katarina, f. 1827, d. 1929, alltså närmare 102 år, i Nyliden, Lisa Larsson, Locksta, kallad »Kebbe-Lisa», därför att hon var gift med Kristoffer Larsson, eller Sara Stina Mårtensdotter, Björnsjö, f. 1841, d. 1926. Dessa tre får representera de aktningvärda kvinnor, som hjälpte barn till världen.

Det växte emellertid fram ett behov av att få anställa en utbildad barnmorska, men utredningsstadiet tog hela 17 år! Det är en hel liten följetong att följa ärendets behandling.

Redan 1858 beslöt sockenstämman att anställa en barnmorska gemensamt med Mo under förutsättning, att hon stationerades i Björna, men det gick moborna av lättförklarlig anledning inte med på. Året därpå beslöts att anställa en barnmorska mot en ersättning av 24 skilling riksmünt per bonde, 12 skilling per torpare, 18 skilling per nybyggare och 12 skilling per inhysesman. Därtill skulle ett arvode om tre riksdaler banko utbetalas vid varje förlossning. Det

Barnmorskan Matilda Bylund, Björna, f. 1849, d. 1925.

var emellertid ont om barnmorskor, varför en kvinna från Norrvåge utsågs att på egen bekostnad utbilda sig till barnmorska i Stockholm. F. ö. sänktes arvodet till barnmorskan till en riksdaler riksmünt per barn. Turerna blir i fortsättningen många, inte ens när sockenstämman beslutade att betala utbildningen kunde någon lockas. Till slut beslöt stämman att låta ärendet vila och först 1875 utannonserades tjänsten ånyo. Orsaken till att det hela tog så lång tid var, att kommunen var ekonomiskt under isen efter den långvariga nödårsperioden.

Till den utannonserade tjänsten anmälde sig som enda sökande fru Matilda Pettersson, vilken vid sammanträde den 20 juni 1875 utsågs till ordinarie barnmorska i hela socknen. Hon var född i Hjortsberga i Blekinge och hade en för den tiden synnerligen gedigen utbildning, bl. a. var hon kunnig i enklare kirurgi.

Vi känner henne bäst som fru Bylund, ty 1880 gifte hon sig med torparen Mattias Bylund (Matte Bylund), född i Åsele 1849, d. 1928, vilken var en mångsysslare – tidvis vaccinatör, extra stationskarl kortare tid, postiljon, fjärdingsman m. m.

Fru Bylund gjorde sig känd som en duktig yrkeskvinna under sin långa tjänstgöring som socknens enda barnmorska. Det blev långa och krävande resor. Hon anlätades även av befolkningen för många handa krämpor, t. ex. att spjåla ben vid benbrott, dra i led, bisträcka med medicin ur sitt husapotek och mycket annat. Det berättas också, hur hon enligt tidens sed ständigt hade blodiglar hemma, vilka kunde suga ut »sjukt blod», när en människa t. ex. hade

fått tandvärk. En vanlig syn vid besök hos fru Bylund kunde därför vara att få se en hårt prövad tandvärkslidande person sittande med ett antal blodiglar fastsugna på tandköttet för att suga ut det »sjuka» blodet och därmed lindra värken. Och kuren lär ha hjälpt mången!

Barnmorskelönen utgjorde 400:- kronor per år jämte 25 à 50 kronor årligen som vaccinationsersättning, rese- och hyresbidrag. Därtill utgick en liten ersättning vid varje förlossning, och den uppgick 1910 till 3 kronor.

Trots den ringa lönen enligt vårt sätt att bedöma var den en stor utgift för socknen med hänsyn till de små medel den hade att röra sig med. Den kommunala inkomst- och utgiftsstaten uppgick på 1870-talet till c:a 1.600 kronor, på 1880-talet till c:a 4.000 kronor, på 1890-talet till c:a 4.500 kronor för att öka till 10.378 kronor år 1915.

För fru Bylund lättade arbetet något när en ny barnmorsketjänst inrättades i Studsviken år 1911. Dess första tjänsteinnehavare var barnmorskan Hilda Hallin från Holmsund.

Fru Bylund efterlämnar ett vackert minne som en plikttrogen människa med hög resning och en god tjänare i den socken, där hon verkade till sin ålderdom.